

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ, ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кравченко В.Ю.

*кандидат психологічних наук, доцент,
Івано-Франківський національний технічний університет
нафти і газу*

ДОВІРА У КОНТЕКСТІ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Сучасне інформаційне суспільство прямо і опосередковано, а отже, безперервно впливає на життєдіяльність індивіда. Нестабільність соціально-економічної та політичної системи, перевантаженість інформаційного простору, збільшення кількості катастроф виступають екстремальними чинниками, що стимулюють розвиток стресу. Це спричиняє пошук індивідуальних шляхів ефективного існування в екстремальних життєвих умовах, що виступає викликом сучасності.

Соціально-психологічною передумовою якісного життєвого моделювання можна вважати життєстійкість. Життєстійкість (англ. *hardiness*) – це фундаментальна особистісна характеристика, що лежить в основі здатності особистості долати несприятливі обставини життя [3, с. 288]. Ця особистісна риса дозволяє витримувати стресову ситуацію, зберігаючи внутрішню збалансованість, при цьому не знижуючи успішність діяльності та задоволення своїм життям.

Вітчизняні та іноземні автори по-різному розглядають зміст поняття «життєстійкість». Життєстійкість ототожнюють з особистісним адаптаційним потенціалом, який визначає стійкість людини до екстремальних чинників (А.Г. Маклаков). Поняття особистісного потенціалу як інтегрованої характеристики рівня особистісної зрілості та самодетермінації служить подоланню особистістю самої себе та обставин свого життя за рахунок волі, сили Его, внутрішнього опору, локус контролю, що в загальному відповідає сутності життєстійкості особистості (Д.А. Леонтьєв). Життєстійкість пов'язують з психологічними чинниками подолання стресу (Ла Грека), з копінг-стратегіями (Лазарус, Фолкман),

гнучкістю у плані стійкості у відношенні примусу до змін (Раш, Шоел, Барнард), зі здоров'ям (Вільямс, Вібе, Сміт) і т.д.

Структура поняття «життєстійкість», за С. Мадді, включає: включеність, контроль та прийняття ризику [3, с. 90]. Включеність визначено як упевненість у тому, що доручення до всього, що відбувається, дає особистості максимальний шанс віднайти для себе щось вартісне та цікаве. Щоб не відбулося навколо, у людини має бути настановлення включеності як усвідомлення того, що життя гідне того, щоб його прожити, не заважаючи на жодні обставини. Якщо людина має належний рівень включеності, то за скрутних обставин вона не буде замикатися в собі та уникає контактів з оточенням. Людина з розвинутим компонентом включеності отримує задоволення від власної діяльності. І навпаки, коли такого переконання немає, це породжує почуття відчуженості, перебування «за межами» життя. Контроль – це переконаність у тому, що завдяки боротьбі можна вплинути на результат того, що відбувається, навіть якщо цей вплив не є абсолютним і успіх зовсім не гарантовано. Людина з добре розвинутим компонентом контролю відчуває, що самостійно обирає свою діяльність, свій шлях. Така людина переконана, що завдяки ресурсам, які в неї є або яких у неї поки що немає, але їх можна отримати, вона може впоратися з проблемами, котрі постають на її шляху. Якщо у людини добре виражений компонент контролю, вона намагається впливати на події, а не проявлятиме бездіяльність. Прийняття ризику – це переконаність людини в тому, що все, що з нею трапляється, слугує її розвитку, який відбувається за рахунок знань, отриманих з досвіду (неважливо – позитивного чи негативного). Людина, яка розглядає життя як спосіб отримання досвіду, готова діяти в умовах, коли немає стовідсоткової гарантії успіху, на свій страх і ризик. Така людина вважає, що прагнення до буденного комфорту та безпеки дуже збіднює життя особистості. В основу прийняття ризику покладено ідею розвитку завдяки активному засвоєнню знань із досвіду та подальшому їх використанню. Прийняття ризику дає людині змогу вчитися на власному житті, власному досвіді, а не сподівання на легке, безтурботне життя [7, с. 293].

Л.А. Александрова додає до цих складових ще такі: базові цінності, кооперацію, креативність і довіру [1, с. 41]. Довіра – це здатність людини апріорі наділяти явища і об'єкти оточуючого світу,

а також інших людей, їх майбутні дії і власні дії властивостями безпеки (надійності) і ситуативної корисності (значущості) [6, с. 85].

Довіра як специфічний суб'єктивний феномен має такі формально-динамічні характеристики: міра, вибірковість і парціальність. В залежності від пізнаваності об'єктів та фрагментів світу оточуюче середовище викликає у людини різну міру довіри, тому у різних життєвих ситуаціях ці об'єкти мають і різну значущість [6, с. 93]. Проблема полягає у знаходженні оптимальної пропорції, тобто міри між довірою до себе і довірою до світу. Хоча можемо припустити, що збільшення рівня довіри до світу, відбувається на фоні уже сформованого рівня довіри до себе, а збільшення рівня довіри до себе залежить від розвитку творчих можливостей людини. «Можливості розвитку індивіда, які виявляються тоді, коли перед ним виникають нові завдання для вирішення, називаються потенційними здібностями» [4, с. 221]. Вибірковість означає спрямованість особистості у контексті довіри (кому або чому довіряти). Парціальність передбачає кількість того, що довіряє людина (на скільки довіряє). Міра відображає інтегровану характеристику довіри (на скільки глибоко довіряє людина) [2, с. 37].

Будь-який об'єкт оточуючого світу і світ в цілому викликає довіру тільки тоді, коли вони характеризуються безпекою (надійністю) і значущістю (цінністю) [6]. Людина, наділяючи об'єкт цими властивостями, може неоднозначно і суперечливо ставитись до них. Якщо значущість (цінність) об'єкта для індивіда є більшою, ніж його безпека, то взаємодія з ним стає ризикованою. В.А. Петровський, вивчаючи психологію неадаптивної активності, писав: «Переважання цінності ризику над цінністю розсудливості виступає у формі активно-неадаптивної дії» [5, с. 121]. Це пояснюється тим, що людина, довіряючи собі, може не лише взаємодіяти зі світом, а змінювати, перебудовувати його. Здатність довіряти собі дозволяє індивіду вийти за межі ситуації, творити нову, розімкнувши «постулат доцільності», адаптивності. Тому ризиковану поведінку, неадаптивну активність можна розглядати як прояв довіри до себе, що пов'язана з довірою до світу.

Якщо розглядати явище довіри з точки зору саморегуляції, то можна побачити, що довіра, яка формується на ранніх етапах онтогенезу, постійно змінює свої межі в міру пізнання світу і включення людини у співпрацю з ним. Коли індивід набуває досвіду взаємодії з певними об'єктами, то з ними встановлює зв'язок, бо йому

вже відомо наскільки можна довіряти їм. Рівень довіри до світу відповідає звичному рівню довіри до себе. Тому тут можна говорити про активність, що пов'язана з репродуктивними видами діяльності, про відносну цілісність особистості. Часто у людини виникають такі потреби і ситуації (проблемні ситуації), до яких у неї немає готових форм поведінки та звичних способів взаємодії. Так як індивід завжди намагається відповідати світові і собі, то розв'язати невідповідність у проблемній ситуації, можна двома шляхами: підвищити рівень довіри до себе або до світу. У першому випадку (при підвищенні значущості, цінності власної суб'єктності) виникають неадаптивні форми активності, що пов'язані з ризиком, творчою ініціативою. Якщо буде досягнуто позитивного результату (задоволення потреби шляхом творчої самореалізації), то автоматично збільшується рівень довіри до світу. У другому випадку людина намагається посилити довіру до світу (підвищує значущість, цінність умов, що надає світ), тоді вона знижує рівень довіри до себе, а отже – і до світу [6, с. 88]. Тому людина і намагається завжди розв'язувати суперечливі ситуації певним чином, а довіра до світу і до себе прагне до постійної динамічної рівноваги, що забезпечує формування життєстійкості особистості як адаптивної особистісної риси.

Отже, довіра є складовою життєстійкості особистості, що формується із рівноваги довіри до світу і довіри до себе. Явища довіри і життєстійкості перетинаються на межі ризикованої поведінки, що дозволяє реалізувати свій внутрішній потенціал для вирішення труднощів та створює нові перспективи розвитку (пошук самого себе, себе нового і непізнаного).

Список використаних джерел:

1. Александрова Л.А. К концепции жизнестойкости в психологии / Л.А Александрова // Сибирская психология сегодня: сб. научн. трудов. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2004. – Вып. 2. – С. 82-90.
2. Кравченко В.Ю. Довіра як прояв афіліативної потреби особистості в юнацькому віці: дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Кравченко Вікторія Юріївна. – К., 2009. – 238 с.
3. Мадді С.Р. Теории личности: сравнительный анализ / С.Р. Мадді. – СПб.: Речь, 2002. – 539 с.
4. Міщиха Л.П. Психологія творчості. Навчальний посібник / Л.П. Міщиха. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. – 448 с.
5. Петровський В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности / В.А. Петровський. – Ростов-на-Дону: издательство «Феникс», 1996. – 512 с.

6. Скрипкина Т.П. Психология доверия: [учеб. пособие для высш. пед. учеб. заведений] / Т.П. Скрипкина. – М.: Издательский дом «Академия», 2000. – 264 с.

7. Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості: [наук. моногр.] / [Т.М. Титаренко, О.Г.Злобіна, Л.А.Лепіхова та ін.]; за наук. ред. Т.М. Титаренко; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. – 512 с.

Лісова Л.І.

студентка;

Коваленко В.В.

старший викладач,

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ХАРАКТЕР ЗВ'ЯЗКУ ЛОКУСУ КОНТРОЛЮ З ВИБОРОМ КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ОСОБИСТІСТЮ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ЗРІЛОСТІ

Психологія особистості в її сучасному вигляді займається вивченням індивіда як суб'єкта соціальних відносин та свідомої діяльності. В рамках нашої роботи проблематикою дослідження було обрано таку інтегральну характеристику особистості як суб'єктивний контроль (когнітивна орієнтація). Рівень суб'єктивного контролю (локус контролю) особистості пов'язаний з індивідуальною оцінкою власної відповідальності та керуючої ролі над різноманітними, часто складними життєвими ситуаціями. У випадках переживання кризових станів людина демонструє набір копінг-стратегій, долаючої поведінки, яка спрямована на урегулювання небажаних життєвих умов. Нас цікавитиме наявність зв'язку між суб'єктивним контролем особистості (локусом контролю) та типами долаючої поведінки (копінг-стратегіями).

Соціальна ситуація, в якому живе наше суспільство, обумовлює постійне пришвидшення темпу життя та переживання кризових умов. Такий стан справ робить актуальним дослідження копінг-стратегій поведінки як реакцію на зростання емоційного напруження. Та поряд із цим, необхідність переосмислення надзвичайно великого обсягу інформації, переживання значної кількості подій вимагає від психіки